

בריתי ח"ד סימן י' שלום

סימן י

חיובו של ראש כולל במילגות האברכים

לא תעשק שכר עני ואביון מאחיד או מגרד אשר בארצך בשעריך : ביומו נתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נשא את נפשו ולא יקרא עליך אל ה' והיה בך חטא : (דברים כד יד-טו)

אמנם בספרו אבני מלואים (סימן כז ס"ק יח) כתב לפרש את הדין שבו מסתפקת הגמרא (קידושין ה:) לגבי אשה שרץ אחריה כלב ואמרה לאיש שיילך אותה ותהיה מקודשת לו בשכר זה, שהספק הוא אם נחשב שכר בעושה פעולה שמחוייב בה ממילא.

ופם נשאלת הגמרא בספק, והדין הוא שהיא ספק מקודשת. ועפ"ז לכאורה יש לפטור את ראש הכולל מספק, כיון שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

וספר אבני מלואים הדפיסו המחבר כמה וכמה שנים לאחר ספר קצות החושן, וא"כ לכאורה עלינו לפסוק כדבריו שבאבני מלואים.

אך האמת שיש לפסוק כדבריו שבקצות החושן, ולחייב את ראש הכולל, וזאת מחמת כמה וכמה טעמים:

האם המצטיח תשלום לאדם בשביל שיקיים מצוה שמחוייב בה ממילא מתחייב בשכרו?

בתשובת מהר"ם מרוטנבורג (מוצא בתשובות מיימוניות לספר משפטים סימן סד, ובקצרה במרדכי סנהדרין סימן תשד) דן אודות סבא שהבטיח לחתנו תשלום תמורת זה שילמד עם בנו (נכדו של המצטיח), ופסק המהר"ם מרוטנבורג שיכול הסבא לאמר אח"כ 'משטה הייתי בך', ואף אם אינו יודע לטעון כך בבית הדין מוטל על הדיינים לטעון זאת עבורו.

דקדק מכך הקצוה"ח (סימן פא ס"ק ד) שאם מודה הסבא שאכן התכוין לשלם, או במקרה שאנו יודעים שהמצטיח התכוין לשלם, שאז מחוייב לשלם מדין שכר פועל, ועל אף שהחתן היה מחוייב ממילא ללמוד עם בנו. עפ"ז ה"ה לנדון דידן שיש לחייב את ראש הכולל.

בריתי ח"ד סימן י' שלום

הוכחה ברורה לחייב בנדון דידן, וכדברי הקלות החושן, ושלל כדבריו באבני מלואים.

(5) צרייתא שבגמרא צ"ק (קטז). נאמר שהבורח מצית האסורים ואמר לבצל מעבורת שיתן לו שטר רב אם יעבירו, יכול לאמר משטה הייתי כך ולתת לו רק שטר בטלה. ומשמע ג"כ שרק אם התכוין לשטות פטור.

ולדברי האבנ"מ ז"ל שאינו מחוייב בעל המעבורת להצילו, כיון שאינו יודע אם הוא באמת חף מפשע, או מכיון שיש לו עצמו סכנה בכך.

אך בשיטת"ק בשם הרמ"ה (שם) מפורש שיש לבצל המעבורת חיוב גמור להצילו מדיון 'השבת גופו'.

(6) כתבו הראשונים (תוספות צ"ק קטז: ד"ה להביא, מרדכי שם סימן קעד בשם מהרי"ח ממגדינובורג, נמוק"י שם מב: מדפי הרי"ף) שהמצטיח לאדם שטר מופרז בשביל שיביא תרופות לחולה ממקום אחר יכול להיפטור רק בטענת 'משטה הייתי כך', ולולא זאת חייב בכל מה שהצטיח, על אף שהשליח מחוייב להביא את התרופה להכלת החולה (כך מפורש במרדכי שם בשם מהרי"ח).

(1) בסוף ספר אבני מלואים ח"א הדפיס המחבר את ספרו משו"ב נתיבות, וסם חזר על דבריו הג"ל שבקלות החושן. כך שאי אפשר להוכיח שחזר בו מדבריו שבקוה"ח.

(2) כדבריו שבקוה"ח מוכח מדברי המהר"ם מרטנבורג הג"ל וכאמור.

(3) האבנ"מ מבוסס על ביאורו בגמרא בקידושין – אך המאירי (שם) ביאר שספק הגמרא הוא האם התכוונה בראייתו להתקדש לו בכך, כלומר אם התכוונה לשטות בו אם לאו. והריטב"א (שם) ביאר שספק הגמרא הוא אם התכוונה בכלל לאמר שמוכנה להתקדש לו, או שהתכוונה רק לאמר לו שמחוייב להצילה.

(4) בקוה"ח מוכיח גם מן הגמרא ביבמות (קו). המספרת שרב פפא אמר לאדם שהיה לו מזה לחלוצן שתתן לו מאתיים זוז אם יחלוצן לה, ואח"כ אמר 'משטה הייתי כך'.

ולדבריו שבאבנ"מ ז"ל שלא היה מחוייב מן הדין לחלוצן, אלא רק מזה בעלמא, וכפירוש הרמב"ן (שם).

אך המאירי (שם) מפרש שהיה מחוייב מן הדין לחלוצן, וא"כ מהמאירי יש

בריתי ח"ד סימן י' שלום

בשכר מוזה, ולפי"ז אפשר לאמר שהגתיה"מ הולך בשיטת הראשונים שלא חל החיוב.

אך לפי"ז וודאי שבנידון דידן יש לחייב את ראש הכולל גם לדברי הגתיה"מ, כיון שבכר פשטה הלכה בישראל שלאצרכי כולל שעוסקים כל היום בלימוד מותר ליטול שכר כדי לורך פרנסתם ואף אם אין זה שכר בטלה, וכד' התוספות (בכורות כט.).

ואמנם בריטב"א בסוף פרק האיש מקדש (קידושין נח:) מבואר כפשטות דברי הגתיה"מ, שאין לחייב בשכר שכיר כשהשוכר לא נהנה מהפעולה וגם השכיר היה מחוייב בדבר, אך זוהי דעת יחיד כנגד דעת התוספות והמהרי"ח והגמוק"י ומהר"ם מרומנובורג, ולכן צודאי שהלכה כמותם אף להוציא ממון.

וכיון שנתבאר שלא שייך לפטור את ראש הכולל מן הטעם שהאצרך מחוייב במילא במאות תלמוד תורה, ממילא אף אם באמת התכוין ראש הכולל לשטות באצרך מ"מ יש לחייבו, כיון שלא נאמר כל הפטור של 'משטה הייתי בד' אלא בעבודת קבלנות ולא בעבודת פועל לפי שעות, יעויין ביד המלך (הלכות גזילה ואבידה פי"ב ה"ז) ובגתיה"מ (סימן רסד ס"ק ח).

ואמנם הגתיה"מ (בסימן פא) כתב לפטור מדין שכירות ולחלק מדברי הגמרא ביבמות באופן אחר, שרק אם השוכר עצמו נהנה מן הדבר יש לחייבו אף כשהשכיר היה מחוייב בדבר.

אך גם הוא עצמו ציין שבמהר"ם מרומנובורג מבואר לא כמוהו ומה שהביא שהש"ך חולק על המהר"ם מרומנובורג, דבריו הם כשגגה היוצאה מפי השליט, כיון שהש"ך רק אומר שבמקרה הזה אף אם אמר 'אתם עדי' יכול לאמר 'משטה הייתי בד', ולא אמר הש"ך כלל שהשכירות אינה יכולה לחול.

גם בראשונים שהבאתי לעיל (בסעיף 6) מבואר לכאורה לא כמוהו, כיון שמדברים על מקרה שלא החולה עצמו שלח אלא אדם שלישי, ואעפ"י כן פותרים את המשלח רק ע"י טענת 'משטה הייתי בד', והיכן שלא שייכת טענה זו מחייבים אותו. הרי בדברי התוספות והמרדכי צ"ס מהרי"ח והגמוק"י עומדים לכאורה כנגד דברי הגתיה"מ.

ואפשר ליישב את דברי הגתיה"מ שכוונתו בדברי המחנה אפרים (שכירות טו) שכתב טעם מחודש לפטור, מחמת שלפועל אסור לקחת שכר מוזה, ותלה זאת במחלוקת הראשונים אם צדיעבד חל החיוב